

Kurucusu:
Dr. Mehmet Ali UZ

Yayın Kurulu:
Dr. Mehmet Ali UZ
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU
Hasan YAŞAR
Ahmet ÇELİK
Ali IŞIK
Av. Serdar CEYLAN

ÇANAKKALE MUHAREBELERİ SIRASINDA HAZİNE-İ EVRAK'IN KONYA'YA NAKLİ (1915):

OSMANLI DEVLETİ'NİN BÜROKRATİK HAFIZA GÜVENLİĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

ÖZ

1915 yılı başlarında Çanakkale Muharebeleri'nin İstanbul'u doğrudan tehdit eder hâle gelmesi, Osmanlı Devleti'ni yalnızca askerî değil, idarî ve arşivsel güvenlik açısından da olağanüstü tedbirler almaya sevk etmiştir. Bu bağlamda devletin resmî hafızasını teşkil eden **Hazine-i Evrak**, muhtemel bir işgal veya bombardıman ihtimaline karşı İstanbul'dan Konya'ya nakledilmiştir. Bu makale, söz konusu nakil operasyonunun karar arka planını, sevk ve muhafaza sürecini, güvenlik ve mali düzenlemelerini ve nihayet evrakın İstanbul'a iade safhasını Osmanlı arşiv belgeleri ışığında ele almakta; savaş koşullarında devlet hafızasının korunmasına yönelik Osmanlı

bürokrasisinin reflekslerini analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hazine-i Evrak, Çanakkale Muharebeleri, Konya, Osmanlı Arşivciliği, Bürokratik Hafıza, Birinci Dünya Savaşı

Prof. Dr. Mehmet
İPÇİOĞLU

Giriş

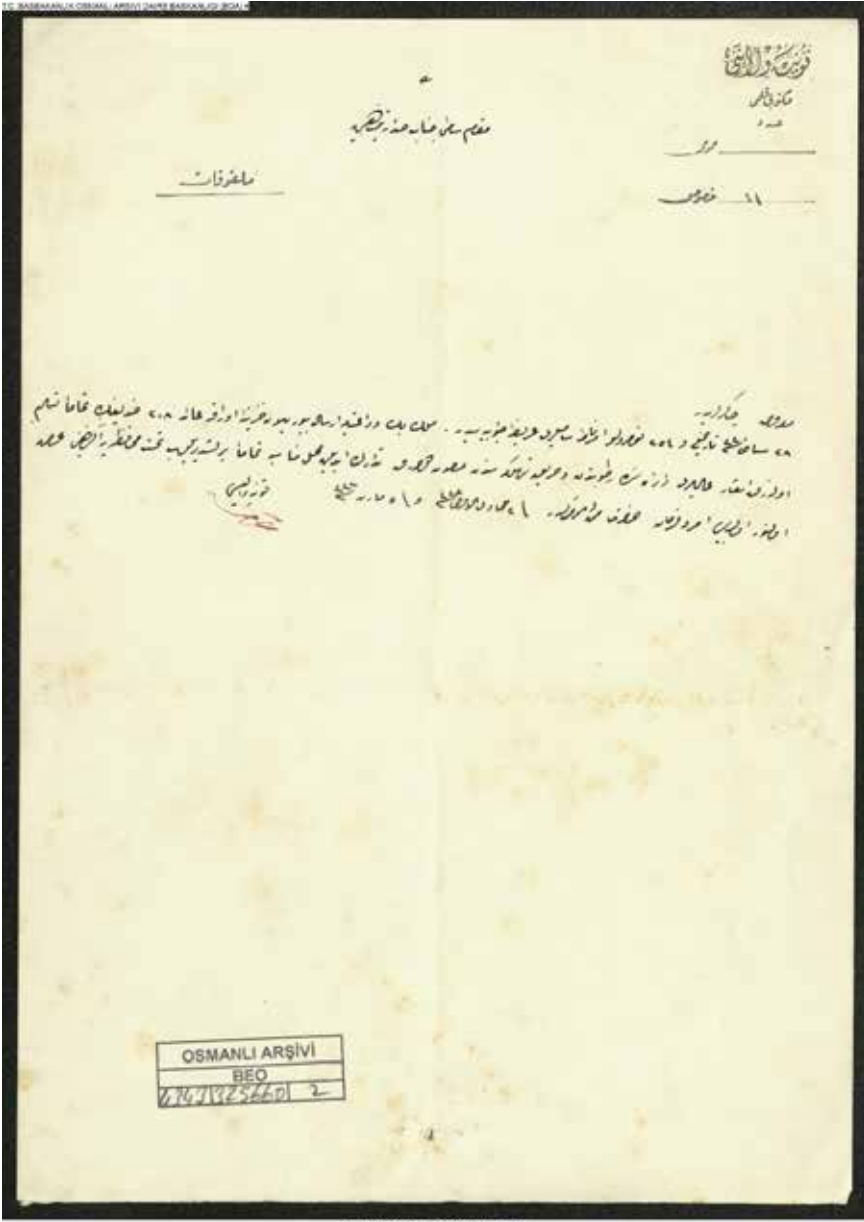
Devletlerin sürekliliği yalnızca askerî güç veya siyasi otoriteyle değil, aynı zamanda **kurumsal hafızanın muhafazası** ile mümkündür. Osmanlı Devleti'nde bu hafızanın en merkezi unsurlarından biri, merkezî bürokraside üretilen ve hukuki, idarî ve siyasî karar süreçlerini belgeleyen resmî evraktır. Bu belgelerin muhafaza edildiği **Hazine-i Evrak**, XIX. yüzyıl ortalarından itibaren modern anlamda bir devlet arşivi hüviyeti kazanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti açısından en kritik safhalarından biri olan Çanakkale Muharebeleri sırasında İstanbul'un fiilî bir tehdit altına girmesi, yalnızca askerî ve siyasi merkezleri değil, devletin arşiv altyapısını da hedef hâline getirmiştir. Bu bağlamda Hazine-i Evrak'ın korunması meselesi, idarî bir tasarruftan öte **devletin tarihî ve hukukî varlığının muhafazası** anlamını taşımaktadır.

1. Hazine-i Evrak'ın Osmanlı Bürokratik Yapısındaki Yeri

Hazine-i Evrak, Tanzimat sonrası Osmanlı bürokrasisinin düzenlenmesi sürecinde ortaya çıkmış ve devletin merkezî belgelerinin toplandığı bir kurum hâline gelmiştir. Sadaret, nezaretler ve yüksek meclisler tarafından üretilen belgeler burada muhafaza edilerek idarî süreklilik sağlanmıştır. Bu yönüyle Hazine-i Evrak, yalnızca geçmişe ait kayıtların saklandığı bir depo değil; **güncel yönetim süreç-**

BEO.004343.325660.002

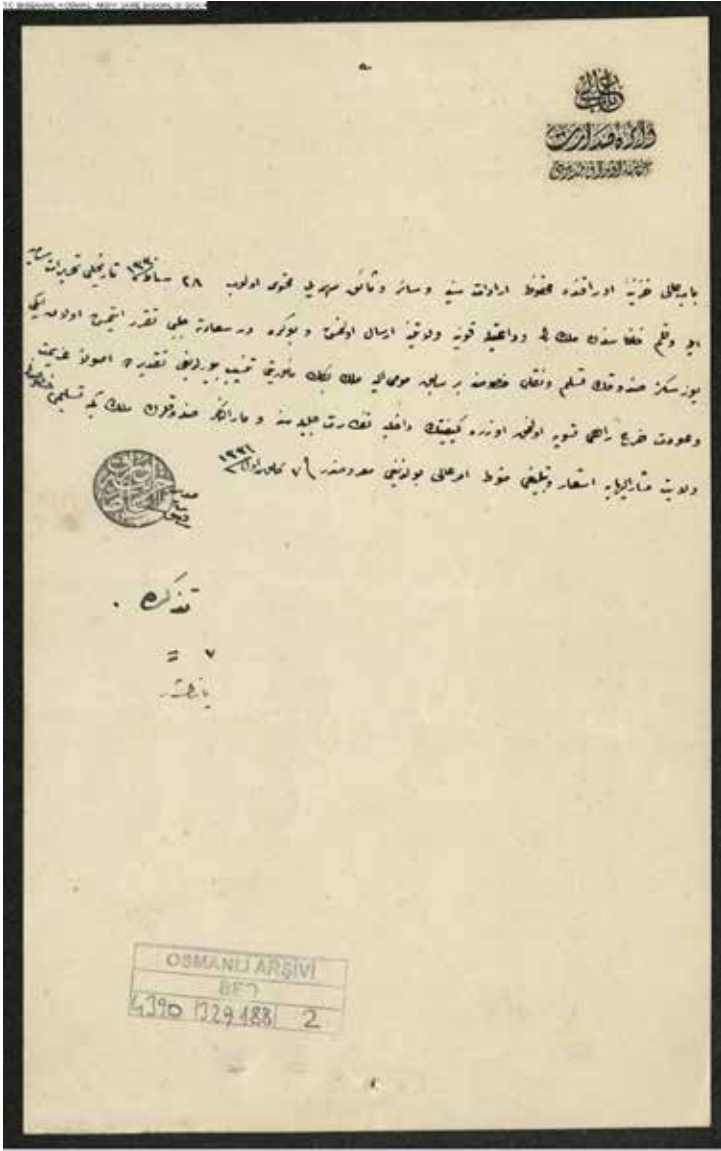
Ek1. Babrali Hazine-i Evrakı'ndaki vesaik-i mühimmeden iki yüz sandık evrakın, Hazine-i mezkure memurlarından Melik Bey nezaretinde Konya'ya gönderildiği ve bunların muhafazasına itina gösterilmesi gerektiği.

lerin de referans kaynağı olmuştur.

Bu durum, savaş ve kriz dönemlerinde Hazine-i Evrak'ın stratejik önemini daha da artırmıştır. Belgelerin kaybı ya da düşman eline geçmesi, hem hukuki düzenin sekteye uğraması hem de devletin meşruiyet iddialarının zayıflaması anlamına gelmektedir.

2. Nakil Kararının Arka Planı: Çanakkale Tehdidi ve İstanbul'un Güvenliği

1915 yılı başlarında İtilaf Devletleri donanmasının Çanakkale Boğazı'nı zorlaması, İstanbul'un doğrudan hedef hâline gelme ihtimalini ciddi biçimde gündeme getirmiştir. Bu gelişme, devlet merkezinde olağa-

BEO.004390.329188.002

Ek2.

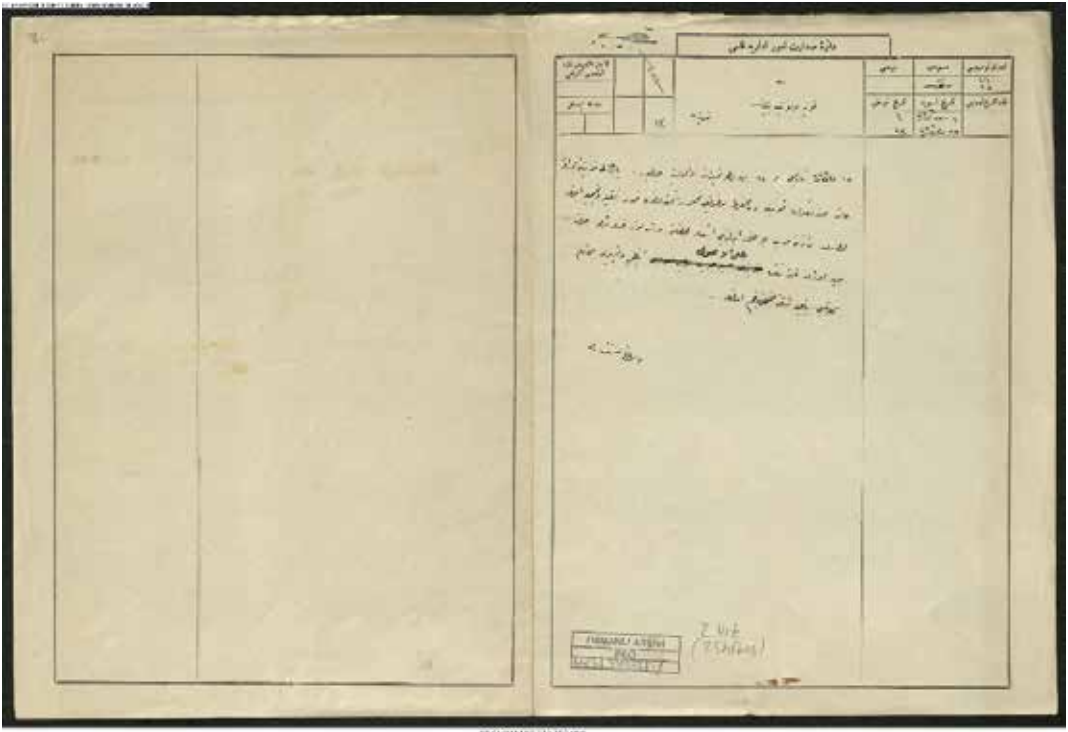
Daire-i Sadaret'e aid olup evvelce Konya'ya gönderilmiş olan evrakın o vakit sevkine memur olan Hazine-i Evrak ketebesinden Melik Bey bu kerre de evrak-ı mezkurenin celbi zımında mahall-i mezkureye izam olunduğundan kendisine harcırahın tesviyesi.

nüstü güvenlik tedbirlerinin alınmasına yol açmıştır. Saray, nezaretler ve kritik kurumlar için tahliye ve koruma planları hazırlanmış; bu kapsamda Hazine-i Evrak'ın da Anadolu içlerine nakledilmesi kararlaştırılmıştır.

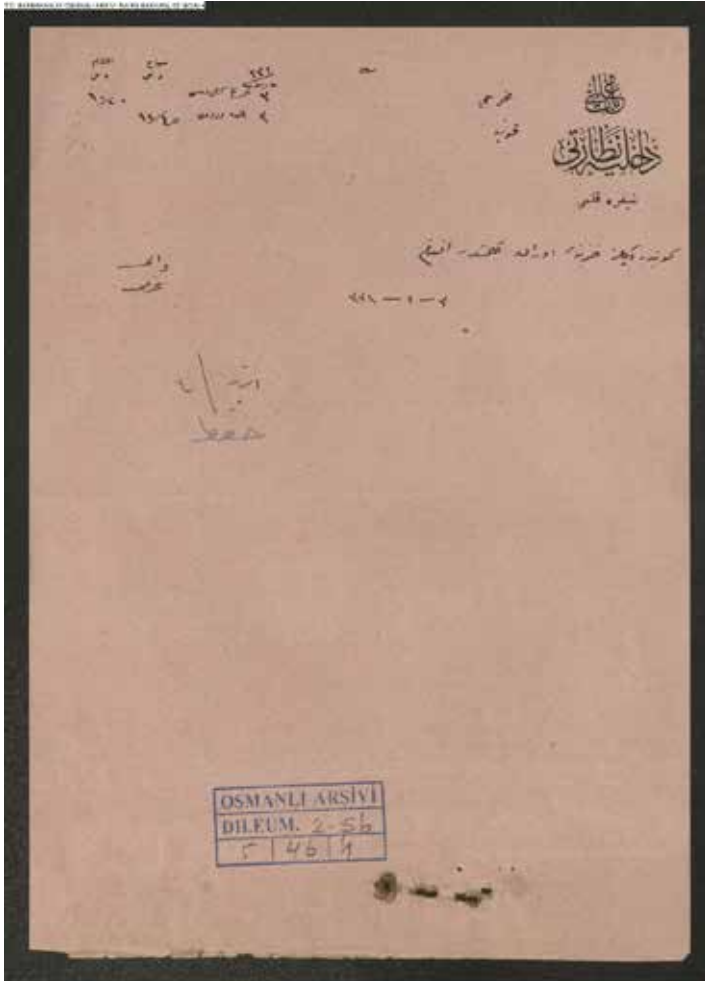
Bu karar, Osmanlı yönetiminin yalnızca kısa vadeli askerî tehditlere değil, **uzun vadeli kurumsal risklere** de odaklandığını göstermesi bakımından önemlidir.

3. Sevkiyatın Kapsamı ve Organizasyonu

Nakil kapsamında irâdeler başta olmak üzere devlet işleyişi açısından kritik öneme sahip belgeler tasnif edilerek **208 sandık** hâline getirilmiştir. Sevkiyat tren yoluyla gerçekleştirilmiş ve Konya, hem coğrafi konumu hem de demiryolu bağlantıları nedeniyle uygun bir merkez olarak tercih edilmiştir.

Ek3: Hazine-i Evrak'a aid sandıkların Konya'da mahfuz bulunduğu mahalden şimendifere kadar masarif-i nakliyesi ücreti olarak sarf edilen meblağın evrak-ı müsbitesinin irsali lüzumunun Konya Vilayeti'ne tebliği.

Ek4: İstanbul'dan gönderilen hazine-i evrak sandıklarının Konya'ya geldiği dair Vali Azmi Bey'in Yazısı

TELEGRAMME تترافامه

دولت عليه منابه تتراف اداره مس

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

Veuillez vous occuper de ce service de la manière suivante

[1897]

Emission et Expédition		تکرار کتبه و ارسال		RECEPTION		استد	
نوع ارسال	نوع کتبه	نوع ارسال	نوع کتبه	نوع ارسال	نوع کتبه	نوع ارسال	نوع کتبه
روزانه	روزانه	روزانه	روزانه	روزانه	روزانه	روزانه	روزانه
...

De: Pour: No: Voie:

رأی و نظارت

دولت

DH. SFR. 465/52

DH.ŞFR.00465.00052.001

Ek5: Hazine-i Evrakın Konya'ya geldiğine dair Vali Azmi bey'in Şifreli telgrafi

Emniyet-i Umumiye Müdürü'nün Konya Vilayeti'ne gönderdiği telgrafta, sevk edilen sandıkların sayısının **"ikiyüzü müteceviz"** olduğu belirtilmiştir.¹ Bu ifade, operasyonun sıradan bir arşiv taşımından ziyade, **olağanüstü bir devlet refleksi** olduğunu ortaya koymaktadır.

4. Denetim ve Muhafaza: Melik Bey'in Rolü

Nakil ve muhafaza sürecinin sorumluluğu Hazine-i Evrak memurlarından **Melik Bey'e** verilmiştir.² Bu görevlendirme, Osmanlı bürokrasisinde şahsî sorumluluk ilkesinin kriz dönemlerinde ne derece önemsenmediğini göstermektedir.

Konya Valiliği'ne gönderilen talimatlarda sandıkların:

تلگرامنامه

دولت علیہ شایہ تلگراف ادارہ سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat s'engage avec responsabilité à moins de service de la télégraphie

دولت تلگراف ادارہ سے ذمہ داری کے ساتھ تلگراف کی خدمت فراہم کرے گی

[1878-79]

Destination et Expéditeur		تکرار کیلئے ذرا سبق		RECEPTION		آخذ	
مقام	مقام	تاریخ	نمبر	تاریخ	نمبر	تاریخ	نمبر
اسلام آباد	لاہور	15	10	15	10	15	10

De _____ Pour _____ مورخہ _____

N° _____ Mois _____ Date _____ H. _____

Via _____ Indis. Eventuelles _____

افغانی زونہ
 ابغاس
 الدین امیرہ
 ارادہ کریمہ
 صباغ
 صحت امیرکلیج
 بدلی
 171

DH.ŞFR 472/56

DH.ŞFR.00472.00056.001

Ek6: Hazine-i Evrakın Konya'ya geldiğine dair Vali Vekili Nazım bey'in Şifreli Telgrafı

kesinlikle açılmaması,
 yangın ve rutubetten korunması,
 üçüncü şahısların erişimine kapalı tutulması
 hususları özellikle vurgulanmıştır. Bu talimatlar, arşiv belgelerinin **dokunulmaz bir devlet emaneti** olarak görülüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

5. Askerî Güvenlik ve Maiyyet-i Seniyye Bölüğü

Sandıkların Konya'ya intikali ve muhafazası sırasında **Maiyyet-i Seniyye Bölüğü** görevlendirilmiştir.³ Askerî bir birliğin arşiv muhafazasında görevlendirilmesi, Osmanlı Devleti'nin Hazine-i Evrak'ı askerî tesislerle eşdeğer bir hassasiyetle değerlendirdiğini göstermektedir.

Bu durum, savaş şartlarında bürokratik hafızanın korunmasının askerî güvenliğin ayrılmaz bir parçası olarak algılandığını ortaya koymaktadır.

6. Konya'daki Muhafaza Süreci

Vali Azmi bey tarafından yapılan şifreli telgraflardan oluşan resmî yazışmalar, sandıkların Konya'ya eksiksiz biçimde ulaştığını ve bunlar için uygun bir muhafaza alanının hazırlandığını teyit etmektedir.⁴ Belgelerin bulunduğu mekânın fiziki şartları, yangın ve nem riskleri açısından sürekli denetlenmiştir.

Bu süreç, Osmanlı taşra idaresinin merkezî direktiflere uygun biçimde hareket ettiğini ve kriz dönemlerinde merkeze bağlılığın sürdüğünü göstermektedir.

7. Mali Boyut: Masraflar ve Ödeme Mekanizmaları

Nakil ve muhafaza sürecinde ortaya çıkan masrafların, Hazine-i Celîle'nin "**masârîf-ı gayri melhûze**" tertibinden karşılanmasına karar verilmiştir.⁵ Bu tertip, savaş koşullarında öngörülemeyen giderlerin karşılanması için kullanılan esnek bir mali mekanizma idi.

Demiryolu taşımacılığı kapsamında ise Anadolu Osmanlı Demiryolu Şirketi'ne Konya-Haydarpaşa hattı için ödeme yapılmıştır.⁶ Bu durum, devlet ile özel imtiyazlı şirketler arasındaki ilişkinin savaş döneminde de sürdüğünü göstermektedir.

8. İstanbul'a İade Süreci

Askerî tehdidin azalmasının ardından, yaklaşık bir yıl sonra Hazine-i Evrak'ın İstanbul'a iadesi gündeme gelmiştir. Bu süreçte askerî trenler ve vapurlar kullanılmış; Sadaret Dairesi'ne ait evrakın celbi için yeniden **Melik Bey** görevlendirilmiştir.⁷

Konya'dan Haydarpaşa'ya getirilen sandıkların Sirkeci İskeleyi'ne naklinde **Şirket-i Hayriye vapurları** kullanılmış ve şirket bu hizmet karşılığında nakliye ücreti talep etmiştir.⁸

Sonuç

Hazine-i Evrak'ın 1915 yılında Konya'ya nakli, Osmanlı Devleti'nin savaş şartlarında yalnızca askerî savunmayı değil, **kurumsal hafızayı ve idarî sürekliliği** de korumaya yönelik bütüncül bir strateji izlediğini göstermektedir. Bu operasyon, Osmanlı bürokrasisinin kriz dönemlerinde dahi planlı, hiyerarşik ve disiplinli bir şekilde hareket edebildiğini ortaya koyan önemli bir örnektir.

Dipnotlar

1. BOA, DH.ŞFR, 51/5.
2. BOA, BEO, 4343/325660;002 ; BEO, 4389/329169.
3. BOA, DH.ŞFR, 472/56.
4. BOA, DH.EUM.2.Şb, 5/46; DH.ŞFR, 465/1. BOA DH.ŞFR.466-52.
5. BOA, DH.ŞFR, 52/236; MV, 197/107; BEO, 4353/326408.
6. BOA, MV, 201/45; BEO, 4407/330521.
7. BOA, DH.ŞFR, 59/135; BEO, 4389/329169; BEO, 4390/329188.
8. BOA, DH.EUM.2.Şb, 18/40; BEO, 4405/330326; BEO, 4406/330387.

AVUSTRALYA GÜNLÜĞÜ-2

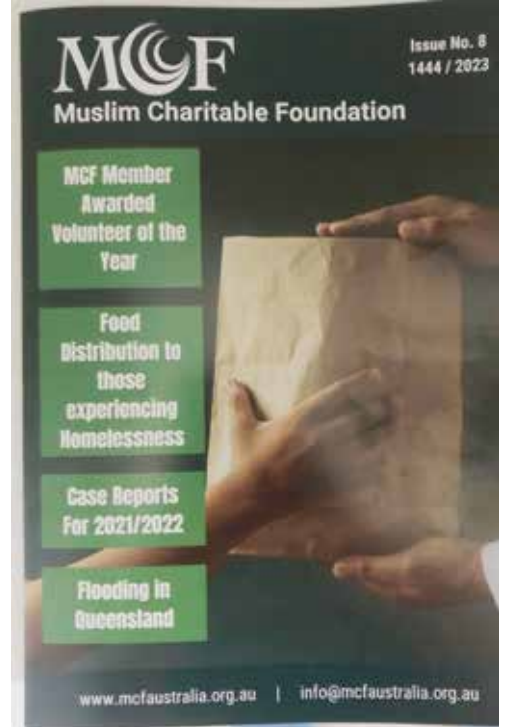
-12-

06 Şubat 2023/Pazartesi

Kahvaltı sonrası çay bardaklarımızı alıp haberleri dinlemek üzere salona, TV karşısına geçiyoruz. Oğlum bazı ücretli dijital yayın platformlarının abonesi olduğundan burada farklı platformlardan Türkiye kanallarını seyredebiliyoruz. Bu arada bir kez daha ifade etmeliyim ki Qu-

eensland, günü Türkiye'den yedi saat önce karşılıyor. Dolayısıyla biz burada Türkiye saatiyle 15.00 ila 21-22.00 saatleri arasında uykuda oluyoruz.

Saat 11.00 suları. TRT Haber'de haberleri seyrediyoruz. Birden Kahramanmaraş'taki deprem haberi alt yazı olarak ekranda kaymaya başlıyor. Türkiye saatiyle 04.17'de Kahramanmaraş/Pazarcık merkezli deprem; Kahramanmaraş'tan başka Kilis, Diyarbakır, Adana,

1, 2. Avustralyalı Müslümanlara ait yardım kuruluşlarının Türkiye ve Suriye'deki depremler için başlattıkları yardım kampanyalarının broşürleri

Osmaniye, Gaziantep, Şanlıurfa, Adıyaman, Malatya, Hatay illerimizi de etkilemiş. İlk 7,4 olarak açıklanan depremin büyüklüğü ilerleyen saatlerde 7,7 olarak güncelleniyor.

Çok geçmeden depremin etkilediği şehirlerden ilk görüntüler ekrana geliyor. Manzara oldukça yürek dağlayıcı. İçimiz kan ağlayarak ekran karşısında donup kalıyoruz. Arada başka kanallara geçiyoruz. Bütün kanallarda manzara hep aynı. Feci yıkıntı görüntülerine karışan feryat figan acımızı daha da derinleştiriyor.

Zaman zaman baktığımız bazı sosyal medya paylaşımlarında yanı sıra hükümet muhalifi TV kanallarının yayınlarındaki gayri milli tutumlar da deprem kadar

yaralayıcı oluyor. Zaman tenkit etme ya da keşke deme zamanı değil oysa. Neyse ki bazı arkadaşlarımızın sosyal medyadan yaptıkları Konya insanının gerek kan verme gerekse aynı/nakdi yardım coşkusu yansıtan canlı yayınları acımızı biraz bastırıyor.

Depremin daha ilk dakikalarında Kahramanmaraşlı değerli meslektaşım, sevgili dostum arkadaşım Ali Nacar aklıma düşüyor. Lakin ona telefon etmeye cesaret edemiyorum. Kendimi biraz toparladıktan sonra sosyal medya üzerinden bir geçmiş olsun mesajı ile durumlarını soruyorum. Ardından neredeyse dakika başı ondan ve ailesinden gelecek olumlu bir haberi gözleyip duruyorum. Heyhat!.. Mesajım karşılıksız kaldıkça içimdeki kurt daha bir büyüyor.

4. Küçük torunum Brisbane Nehri'ni seyrediyor

Akşam 20.00 suları. Hâlâ TV karşısındayız. TV saati 13.24'ü gösteriyordu ki bu kez Elbistan merkezli ve 7,6 büyüklüğündeki ikinci depremi, yıkılan binaları canlı canlı seyrediyoruz. Ekranı kaplayan toz bulutu insanların çığlıklarına engel olamıyor. Bir an MR çektirdiğim anlar aklıma düşüyor. İçerisinde duyulan sınırlı bozucu sesleriyle daracık kuyuyu andıran cihazın içinde geçirdiğim bir iki dakikalık sürede yaşadığım ruh daralmasını hatırlıyorum. Ardından tonlarca enkaz altında kurtarılmayı bekleyen insanları... Zihnimi resetleyip tahayyül ettiğim manzarayı silmeye çalışıyorum. Ardından depremzede insanımıza sabır ve metanet, enkaz üzerinde-

ki molozları, beton bloklarını elleriyle kazmaya çalışanların bileklerine güç vermesini Rabbimden niyaz ediyorum.

Nihayet saat 21.00 dolaylarında bütün cesaretimi toplayıp sevgili adaşımı arıyorum. Telefonu çalıyor. Bir, iki, üç... Normalde -acil/önemli olmadıkça- aradığım telefonu üçten fazla çaldırtmam. Ama bu kez açılır ümidiyle bekliyorum. Sonunda telefonumu bilgisayar cevaplıyor: "Aradığınız kişiye ulaşılamıyor." Yeis ve üzüntüm katmerleniyor. Rabbim bütün depremzedelerin yanında olsun, diye dua ediyorum.

07 Şubat 2023/Salı

Türkiye saatiyle 21.00'de (bura saatiyle 04.00'de) sabah namazına kalkıyoruz. Hanımla namaz sonrası biraz daha tem-

bellik yaparken dünden beri aklımız memlekette olduğu için bugün itiyadımızı değiştirip erkenden TV karşısında yerimizi alıyoruz. Her saat ölü ve yaralı sayısı arttıkça üzüntümüz de ona paralel derinleşiyor. Gözüm bir yandan da saatte. Türkiye’de sabahın olmasını bekliyorum. Sevgili dostum Ali Nacar bir türlü aklımdan çıkmıyor. Brisbane’de saat 14.00 olduğunda artık daha fazla sabredemiyorum. Dostumu tekrar arıyorum. Yine bilgisayarını dinleyeceğim, diye aklımdan geçiriyordum ki telefon açılıyor ve Ali’nin “alo” ünlemiyle ardından da kendi adlarına güzel haberleriyle rahatlıyorum. Ama ne yazık ki Kahramanmaraş adına verdiği bilgiler tam bir facia.

10 şubat 2023/Cuma

Bu cuma namazımızı da Queensland Bořnak Camii’nde eda ediyoruz. Genç Arap imam, hutbesinin başında ve sonunda Türkiye ve Suriye’ye dua ediyor. Cami çıkışında ise Müslümanlara ait Avustralya Yardım Kuruluşu (ARO) mensupları Türkiye ve Suriye’ye deprem yardımı broşürleri; Muslim Charitable Foundation [Müslüman Yardım Vakfı] mensupları da faaliyetlerini muhtevi dergilerini dağıtıyorlar.

12 şubat 2023/Pazar

Akşam yemeğinden sonra ailecek City’ye hareket ediyoruz. Avustralya’da genellikle gökdenlerin oluşturduğu şehir merkezleri, adlarıyla değil de bu adla anılıyorlar. Brisbane’in iř ve eğlence merkezleri burada toplan-

mış. Mahallî saatle akşamın 21.00 suları. City, oldukça sakin. Beklediğim araç ve insan kalabalığından eser yok. Merakımı öğlum gideriyor. Burası sadece cuma ve cumartesi akşamları hareketli oluyormuş.

Nehir kıyısına oldukça yakın bir parka arabalarımızı park ediyoruz. Arabalardan indiğimizde ıslıl ıslıl yanan, altın gövdeli ağaçların oluşturduğu bir hıyabanda buluyoruz kendimizi. Ağaçların gövdelerine ustalıklı sarılan led lambalarının ışıltıları insana bu hissi uyandırıyor. Diğer taraftan nehrin karşı kıyısındaki gökdenlerin ışıklarının nehir yüzeyinde oluşturduğu rengârenk ışık sütunları yakamozlara karışıyor. Nehrin yüzeyi insanı seyrine doyum olmayan bir görsel şölene davet ediyor. Günler önce nehrin karşı kıyısından gündüz gözüyle ve makyajsız hâliyle sey-

rettiğim şehir, bu renk cümbüşü içerisinde âdeta bir rüya beldesine dönüşüyor

Kıyı boyunca biraz ilerleyince şen şakrak insan sesleri duyulmaya başlıyor. Nehrin kıyısındaki yürüyüş yolunu sınırlayan yüksekçe oturma platformlarını aşınca bu seslerin kaynağı görülüyor. Burada kıyı boyunca saklı bir suni plaj oluşturulmuş. Kumlarıyla masmavi sularıyla sanki çok da uzak olmayan sahilden bir kesit koparılıp buraya kondurulmuş. Kızlı erkekli genç kalabalığı suni plajda rahat yüzme alanı bırakmamış. Fotoğraflarını çekerek oldukça keyifli haletiruhiyelerini suistimal etmek istemiyorum. Biraz daha ilerledikten sonra plajın tenhalaşan bölümünde bir fotoğraf çekiyorum. Plaj bir Japon parkıyla nihayetleniyor. Yeterli ışıklandırması olmadığından içine girmek

Nehir kıyısındaki suni denizde yüzen gençler

Devasa boyuttaki dönme dolap

Brisbane/City hatırası

istemiyoruz. Zaten büyükçe olmayan park Konya'mızdaki benzerine göre oldukça küçük ve sönük görünüyor. Japon parkının bittiği alana devasa bir dönme dolap kondurmuşlar. Son derece güzel ışıklandırmasıyla gece karanlığına farklı bir güzellik sunan dönme dolaba oğlumun binelim mi, teklifine yükseklik korkum sebebiyle düşünmeden hayır, cevabını veriyorum. Kabinlerini gösterip oldukça güvenli, demesi de fikrimi değiştirmiyor. Bu fikrim dört yaşındaki torunum Seffane'nin pek hoşuna gitmiyor tabi.

Saat ilerlediği için dönme dolapta gezimizi sonlandırıyoruz. Saat henüz 22.00 suları olsa da burası için geç. Çünkü çocuklar en geç 21.00'de, yetişkinler 22.00 oldu mu yataklarına girmiş oluyorlar.

Kordonla bu büyükçe seyir ve eğlence alanını arkamızda bırakıp kısa yoldan bizi arabalarımıza götürecek sokağa doğru ilerliyoruz. Sokak boyunca lokanta, kafe ve barlar sıralanıyorsa da çoğu kapanmış, açık olanları da mekânlarının temizliğiyle meşguller. Türkler burada da yerlerini almış. Büyükçe "Ahmet's" tabelasıyla dikkat çeken mekân oldukça meşhur lüks bir Türk restoranı imiş.

"South Bank" adını taşıyan bu seyir ve eğlence merkezinde Brisbane Kongre ve Sergi Merkezi, Queensland Denizcilik Müzesi ve Queensland Kültür Merkezi'yle Griffith Üniversitesinin güzel sanatlarla ilgili üç kampüsü de yer alıyor.

(Devam edecek)